

Θέματα Ιστορίας της Ιατρικής

Αρχαία ιατρική με έμφαση στον ελλαδικό χώρο

Ν. Παπαβραμίδου

2016-2017

Ομηρική ιατρική

Ιλιάδα: δεύτερο μισό 8^{ου} αι. π.Χ (τελική μορφή)

Οδύσσεια: αργότερα

Γεγονότα φανταστικά με ιστορικό υπόβαθρο

Schliemann: Αχαιοί ηγεμόνες κυριάρχησαν σε αγροτικές φυλές με πόλεμο στην Τροία → καταστράφηκε τον 12^ο αι. π.Χ.

Θάνατος

Θυμός και ψυχή εγκαταλείπουν το σώμα

-μαύρο σύννεφο τυλίγει τον ετοιμοθάνατο

-τα ρουθούνια δεν εισπνέουν πια αέρα

-η όραση θαμπώνει

-μαύρη νύχτα σαν πέπλο σκεπάζει τα μάτια

-τα γόνατα κόβονται

-η ζωή φεύγει σαν πνοή από το στόμα ή την πληγή

π.χ. Σαρπηδών (← Πάτροκλος) «εκεί που το διάφραγμα σκεπάζει την παλλόμενη καρδιά», πέφτει, φωνάζει το Γλαύκο και «το τέλος του θανάτου του σκέπασε τα μάτια και τις μύτες». Ο Πάτροκλος πατάει το στήθος του, τραβάει το όπλο του από τον λαβωμένο, «έβγαλε την ίδια ώρα την ψυχή του και τη μύτη του κονταριού»

4 κατηγορίες θανάτου

-βίαιος θάνατος (μάχες, ατύχημα, θυσία) → κυρίαρχος

-θάνατος από εξαντλητική αρρώστια

-θάνατος από λύπη

-αιφνίδιος θάνατος χωρίς εμφανή εξωτερικά αίτια (=φυσικό θάνατος οφειλόμενος σε οξύ εσωτερικό αίτιο) → θεϊκής προέλευσης (π.χ. ο λοιμός που αποδεκάτισε τους Αχαιούς → οργή του Απόλλωνα)

Τα βέλη του αιφνιδίου θανάτου ήταν πάντα «γλυκά» = στον αρχαϊκό κόσμο φοβόντουσαν τη μακροχρόνια αρρώστια πιο πολύ από το γρήγορο θάνατο

Γνώση:

- συνεπειών αθρόας αιμορραγίας
- Φαινομένου *ακαμψίας της καταληψίας* (ο Μύδων πεθαίνει σχεδόν αμέσως μετά από χτύπημα σπαθιού στον κρόταφο. Το σώμα του πέφτει με το κεφάλι μπροστά. «Πολλή ώρα στεκόταν όρθιος» ώσπου τα άλογα τον ρίχνουν στο έδαφος.

Η ψυχή του ανθρώπου δεν συγκρατείται «άπαξ και περάσει το φράγμα των οδόντων»

Περιπτώσεις συγκοπής

Προσωρινή απώλεια αναπνοής / θυμού

-απότομη συσκότιση συνείδησης

-πλήρη αδυναμία άκρων

-βαριά κατάσταση που διαρκεί λίγο

Υγεία

Η υγεία, η προδιάθεση στην ασθένεια και ο θάνατος καθορίζονται από:

- θέληση των θεών
- το αίμα του ανθρώπου
- το κλίμα

Αίμα: σύνδεση με έννοια της φυλής / βιολογικός δεσμός ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας στη διαδοχή γενεών

Μόνο οι αριστοκράτες: γενναιότητα, μαχητικότητα, σφρίγος
(κληρονομικότητα)

Π.χ. Ιλιάδα

Θερσίτης (ειπρόσωπος πληβείων): κατώτερο ον, παραμορφωμένος,
άσχημος, εκ γενετής ανάπηρος

Όχι ευγονική στον Όμηρο

ΗΣΙΟΔΟΣ: ΟΔΗΓΙΕΣ ΕΥΓΟΝΙΚΗΣ

«Οδήγησε στην κατάλληλη ηλικία γυναίκα στο σπίτι σου, ούτε όντας πολύ λιγότερο από τα 30 σου χρόνια, μήτε βάζοντας επάνω και πάρα πολλά. Αυτή είναι η πιο κατάλληλη ηλικία για τον γάμο. Για τη γυναίκα αρκούνε 4 χρόνια για την ήβη και στον 5^ο ας παντρεύεται. Παρθένα να παντρεύεσαι για να της μάθεις τους σεμνούς τους τρόπους κι εκείνη προ πάντων να παντρεύεσαι που κάθεται πολύ κοντά σου και που γι'αυτή έτσι ξέρεις όλα τα καθέκαστα, μη παντρευτείς χαρές για τους γειτόνους. Γιατί άλλο εύρημα καλύτερο από τη γυναίκα την καλή δεν βρίσκει ο άντρας, μα κι ούτε τίποτ'άλλο φοβερότερο από την κακή, που όλη την ώρα το φαγί παραμονεύει και που τον άντρα όσο κι αν έχει αυτός κουράγιο, τονε καίει σιγά-σιγά χωρίς δαυλί και σ'άραχλα γεράματα τον ρίχνει»

Έργα και ημέρες, στ. 695-705

Κλίμα:

Π.χ. ο χαρακτήρα των Φαιάκων μοιάζει με αυτόν της γης τους: Δεν έχουν ταλέντο στην πυγμαχία και την πάλη, είναι γρήγοροι και καλοί ναυτικοί, αγαπούν τα συμπόσια, την κιθάρα, τα τραγούδια, τα ρούχα – που αλλάζουν συνεχώς, τα θερμά λουτρά και το κρεβάτι

Έμμεση συσχέτιση κλίματος/αφθονίας με τη μακροβιότητα και την απουσία χρονίων ασθενειών

Ηρόδοτος:

«από χώρα μαλακή βγαίνουν συνήθως και οι άνθρωποι μαλακοί. Δεν το έχει ο ίδιος ο τόπος να παράγει θαυμαστούς καρπούς και ταυτόχρονα άνδρες γενναίους στον πόλεμο»

Ηρόδοτος, ΙΧ, 122

Ἡρωες Ιλιάδας

- καλοφτιαγμένοι, υγιέστατοι, εξαιρετικά ρωμαλέοι
- αντιστέκονται στα γηρατιά (Νέστορας κάνει ανδραγαθήματα παρόλο που «είχε κιόλας δει να πεθαίνουν δυο γενεές θνητών»)
- η κατανάλωση κρασιού δεν πειράζει κανέναν
- δε γίνεται λόγος για ανάπηρους πολέμου

Αναπηρίες

Θερσίτης:

«ήταν ο πιο άσχημος άνθρωπος που ήρθε στο Ίλιο. Στραβοκάνης και κουτσός από το ένα πόδι, οι ώμοι του γυρισμένοι προς τα μέσα, σμιγμένοι πάνω από το στήθος του. Κι από πάνω είχε ένα μακρουλό κεφάλι, όπου φύτρωναν τριχες αριές»

-Πυργοιεφαλία, σχεδόν φαλακρός, κουτσός και καμπούρης

Συγγενής δυστροφία: κλειδοκρανιακή δυσόστωση (Μπαρτσώνας)

Άλλες περιπτώσεις «αναπηρίας»

- καμπούρα Ευρυβάτη
- ασχήμια Δόλωνα
- κουτσό πόδι Ηφαίστου
- τύφλωση μάντη Τειρεσία

Απώλεια όρασης: χάρισμα ποιητικής δημιουργίας,
τραγουδιού, μαγείας, διορατικότητας

Επίκτητη τύφλωση: από οφθαλμικές λοιμώξεις όπως το τράχωμα
(υπήρχε από την εποχή του Φαραώ-πάπυρος Ebers)

Τραυματισμοί

Μέρος του σώματος	Έιβαση	Όπλο				Σύνολο
		Πέτρα	Ξίφος	Ακόντιο	Βέλος	
Κεφάλι	Θανατηφόρα	4	8	<u>17</u>	2	<u>31</u>
	Μη θανατηφόρα	0	0	0	0	0
	Αβέβαιη	0	0	0	0	0
Τράχηλος	Θανατηφόρα	1	4	<u>8</u>	0	<u>13</u>
	Μη θανατηφόρα	0	0	1	0	1
	Αβέβαιη	1	0	0	1	2
Κορμός	Θανατηφόρα	1	4	<u>59</u>	3	<u>67</u>
	Μη θανατηφόρα	1	0	5	3	9
	Αβέβαιη	0	0	3	0	3
Άνω άκρα	Θανατηφόρα	1	1	0	0	2
	Μη θανατηφόρα	0	0	<u>6</u>	1	<u>7</u>
	Αβέβαιη	0	0	1	0	1
Κάτω άκρα	Θανατηφόρα	1	0	0	0	1
	Μη θανατηφόρα	2	0	3	2	<u>7</u>
	Αβέβαιη	0	0	3	0	3
Σύνολο		12	17	106	12	147

Φοβερότερο όπλο: δόρυ

Φονικότερο όπλο: σπαθί → κανέννας επιζήσας

Δόρυ ή πέτρα: αβέβαιος θάνατος

Τόξο: καλή επιβίωση → 1 στους 2 επιζεί

Θάνατος: εξαρτάται περισσότερο από την περιοχή του σώματος

Καλή γνώση ανατομίας!!

Π.χ. Αινείας: τραυματίζεται από μια τεράστια πέτρα «στο ισχίο, ειεί που γυρίζει το κόκκαλο του μηρού μέσα στο ισχίο και που το λένε κουτάλι». Του έκοψε και τους 2 τένοντες (είτε ηβομηριαίος / λαγονομηριαίος, είτε μέσου και έξω πλατέος) και συνέθλιψε την οφρύ της κοτύλης. Δεν πέθανε αλλά λιποθύμησε

Άλλο π.χ. Κεβριόνης:

Κοφτερή πέτρα βρήκε τον Κεβριόνη στο μέτωπο, συνέθλιψε τα υπερόφρουα τόξα και ξεπερνώντας το εμπόδιο του οστού, χύθηκαν οι βολβοί των ματιών από τις κόγχες τους. «Έπεσε μοιάζοντας με βουτηχτή»

13 πτώσεις προς τα εμπρός

14 πτώσεις προς τα πίσω

} πάντα λόγω φυσικής ή φυσιολογίας

Τραύματα κεφαλής: θάνατος αναπόφευκτος

Περιεφραλαία δεν ήταν αριετή σε περίπτωση πέτρας

Σε περίπτωση ακοντίου:

Το ακόντιο του Διομήδη βρίσκει το πάνω μέρος της περιεφραλαίας του Έκτορα, αλλά ο χαλκός αποικρούει το χαλκό. Κλονισμένος ο Έκτορας το βάζει στα πόδια. Ύστερα πέφτει στα γόνατά του και λιποθυμάει. Τελικά συνέρχεται, σηκώνεται και φεύγει με άρμα.

Εγκεφαλική διάσειση

Τραύματα τραχήλου

-Συχνά

- Θάνατος με δόρυ – στο λαιμό
  - κόβοντας τις καρωτίδες
  - διαπερνώντας τον τράχηλο σε όλο του το πάχος

Αποκεφαλισμός: Χαριστική βολή

Τραύματα άκρων

-Λίγα

-Μη θανατηφόρα συνήθως

Π.χ. Τεύκρος:

Έκτορας πέταξε μυτερή πέτρα. Τον βρήκε «προς τον ώμο, εκεί που το κλειδί χωρίζει το λαιμό από το στήθος». Μούδιασε το χέρι του στον καρπό → βλάβη βραχιονίου πλέγματος;;

Απόπειρες θεραπείας μόνο σε πολύ πρόσφατα τραύματα
Οι ήρωες δεν αρρωσταίνουν ποτέ εξαιτίας τραύματος
Οι ήρωες δεν έχουν ποτέ πυρετό
Οι πληγές τους αιμορραγούν αλλά δε φλεγμαίνουν

Άλλες παθολογικές καταστάσεις

-ψυχικές διαταραχές

-δηλητηριάσεις

-κοινοί παθογόνοι παράγοντες

Ψυχικές διαταραχές: Θεοί αποπροσανατολίζουν, ταράζουν λογική,
παραφροσύνη

Αφασία = δυσκολία στην ομιλία λόγω συγκίνησης

π.χ. Αντίλοχος μετά το θάνατο του Πατρόκλου έφριξε
και έμεινε για ώρα σε αφασία (δε μπορούσε να
μιλήσει)

Άσθμα = δύσκολη αναπνοή και εφίδρωση

Δηλητηρίαση από

- δάγκωμα φιδιού
- δηλητηριώδη βέλη
- δηλητηριώδη φυτά

Κοινοί παθογόνοι παράγοντες

- καπνός (συμβουλή να ζαλίσουν τους Αχαιούς με καπνό)
- κρύο (Οδυσσέας: νοσογόνες συνέπειες πρωινή ψύχρας)
- εξάντληση

Φθίση

Αναφορές μόνο σε φθίση (πνευμονική φυματίωση ή καχεξία ελονοσίας)

Ασθένεια από τον Ησίοδο ως τους Προσωκρατικούς

Ησίοδος

Έργα και Ημέρες

«Να φοβάσαι να μη σε βρει η απελπισία του σιληρού χειμώνα σε άθλια κατάσταση, να σφίγγεις το πρησμένο πόδι σου πάνω στο αδύνατο χέρι σου».

-Πρώτη ιστορική μνεία του οιδήματος της ασιτίας → η έλλειψη πρωτεϊνών προκαλεί διάχυτα ψυχρά οίδημα, εντοπισμένα στα κατωφερή μέρη του σώματος.

Δεν αναφέρει τον πυρετό

- Περίεργο γιατί η Βοιωτία ήταν ελώδης περιοχή που ευνοούσε τα κουνούπια. Αργότερα η ελονοσία εξαπλώθηκε ιδιαίτερα στην περιοχή. Μήπως η ενδημική ελονοσία δεν υπήρχε στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ.;;;;;

Αλκιμαίων (~5^{ος} αι. π.Χ.)

Οι ασθένειες δεν προέρχονται άμεσα από τους θεούς πλην μίας: της ιερής νόσου (επιληψία)

-Επιληψία = ιερή νόσος γιατί η επιληπτική κρίση

–χτυπάει ξαφνικά

-θεαματική

-συστρέφει και τραντάζει το σώμα

-αποξενώνει το πνεύμα

Επιληψία

Ιπποκρατική ιατρική

-Δεν είναι πιο ιερή από τις άλλες

-κληρονομικότητα → ιδιοπαθής επιληψία

Μυθολογία

«νόσος του Ηρακλέους»: σε μία κρίση σκότωσε τους γιους του →
φονική μανία σε κάποιους επιληπτικούς;

Λυρικοί ποιητές

Αρχίλοχος (7^{ος} αι. π.Χ.)

«όγκος (φύμα) μεταξύ των μηρών» → πρόπτωση κολπικού τοιχώματος, πρόπτωση μήτρας, κήλη, οίδημα αιδοίου ;;;;

Κλινική περιγραφή νόσου του έρωτα.

Η ερωτική επιθυμία ταράζει την καρδιά, ρίχνει ένα πυκνό σιοτάδι στα μάτια και μαγεύει το νου. «τσακίζει τα μέλη», κόβει την ανάσα και προκαλεί φρικτούς πόνους που φτάνουν ως το κόκκαλο

Σαπφώ: η καρδιά λιώνει στο στήθος, δε μπορεί κανείς να αρθρώσει λέξη, η γλώσσα τσακίζει, μια λεπτή φωτιά γλιστράει μέσα από το δέρμα, τα μάτια σκοτεινιάζουν, τ'αυτιά βουίζουν, ο ιδρώτα κυλάει σαν ποτάμι, ένα ρίγος κυριεύει τον άντρα όταν κάθεται απέναντι στην αγαπημένη του, γίνεται πιο πράσινος κι από χορτάρι, νιώθει σα να πεθαίνει.

Κρασί

Περιγραφές αλκοολικής μέθης

Χρόνιος αλκοολισμός ως παθογόνος παράγοντας = Απών

Κρασί πιο βλαβερό από το νερό;;;

Ίσως ήταν καλύτερο να διακινδυνεύουν κίρρωση του ήπατος σε ηλικία πάνω από τη μέση διάρκεια ζωής παρά μια δυσεντερία από μολυσμένο νερό σε νεαρή ηλικία...

Πίνδαρος (5^{ος} αι. π.Χ.)

3 είδη ασθενειών:

- εικείνες που γεννιούνται στο σώμα χωρίς φανερή αιτία
- εικείνες που οφείλονται σε τραυματισμό
- εικείνες που προέρχονται από το κλίμα

Θεραπεία

- μάγια
- φάρμακα
- χειρουργικές επεμβάσεις